Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
JULIANE KOKOTT
esitatud 25. juunil 2015 [1]

Kohtuasi C-404/14

Marie Matoušková, pärandi hooldaja

(eelotsusetaotlus, mille on esitanud Nejvyšší soud České republiky (Tšehhi Vabariik))

Määrus (EÜ) nr 2201/2003 — Kohtualluvus ning kohtuotsuste tunnustamine ja täitmine kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega — Esemeline kohaldamisala — Pärandvara jagamise kokkulepe pärandaja abikaasa ja tema laste vahel, keda esindab menetluseks määratud erieestkostja — Tingimus, mille kohaselt on nõutav kohtu nõusolek

I. **Sissejuhatus**

1. Käesolevas kohtuasjas täpsustab Euroopa Kohus niinimetatud Brüsseli IIa määruse [2] esemelist kohaldamisala „kohtuasjade [jaoks], mis on seotud [...] vanemliku vastutusega”.

2. Põhimõtteliselt kohaldatakse neile menetlustele Brüsseli IIa määrust. Nimetatud määrust ei kohaldata, aga vastavalt selle artikli 1 lõike 3 punktile f „usaldusomandile või pärimisele”.

3. Eelotsusetaotluse esitanud kohus soovib selgitust selle kohta, kas artikli 1 lõike 3 punktis f sätestatud erandit kohaldatakse juhul, kui alaealiste pärijate jaoks määratakse pärimismenetluses erieestkostja, kes sõlmib alaealiste nimel pärandvara jagamise kokkuleppe ja kokkuleppe sõlmimiseks on vajalik kohtu nõusolek.

4. Eelotsuse küsimusele vastamisel avaneb Euroopa Kohtul ka võimalus teha vahet Brüsseli IIa määruse kohaldamisala ja pärimisele kohaldatavat õigust käsitleva määruse [3] kohaldamisala vahel.

II. **Õiguslik raamistik**

5. Brüsseli IIa määrus hõlmab selle põhjenduste 5 ja 9 kohaselt „kõiki vanemlikku vastutust reguleerivaid otsuseid” ning seega muu hulgas „lapse vara eest vastutava, last esindava või abistava isiku või organi määramist ja ülesandeid ning […] lapse vara haldamist, säilitamist või kasutamist. […]”

1 — Algkeel: saksa.

2 — Nõukogu 27. novembri 2003. aasta määrus (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000 (ELT L 338, lk 1; ELT eriväljaanne 19/06, lk 243).

3 — Euroopa Parlamendi ja nõukogu 4. juuli 2012. aasta määrus (EL) nr 650/2012, mis käsitleb kohtualluvust, kohaldatavat õigust ning otsuste tunnustamist ja täitmist, ametlike dokumentide vastuvõtmist ja täitmist pärimisasjades ning Euroopa pärimistunnistuse loomist (ELT L 201, lk 107); määruse jõustumise ja kehtivuse kohta vt määruse artiklit 84.

6. Brüsseli IIa määruse artikkel 1 sätestab määruse esemelise kohaldamisala ja näeb ette:

„1. Käesolevat määrust kohaldatakse järgmisi valdkondi käsitlevate tsiviilasjade suhtes igat liiki kohtutes:

[…]

b) vanemliku vastutuse tekkimine, teostamine, piiramine või äravõtmine.

2. Artikli 1 lõikes b osutatud küsimused võivad käsitleda eelkõige järgmist:

[…]

b) eestkoste, hooldus ja samalaadsed instituudid;

c) sellise isiku või organi määramine ja ülesanded, kes vastutab lapse isiku või tema vara eest või esindab või abistab last;

[…]

e) meetmed lapse kaitseks, mis käsitlevad lapse vara haldamist, säilitamist või käsutamist.

3. Käesolevat määrust ei kohaldata järgmiste juhtumite suhtes:

[…]

f) usaldusomand või pärimine;

[…]".

7. Brüsseli IIa määruse artikli 2 punkt 7 sätestab, et mõiste „„vanemlik vastutus" tähendab kõiki lapse isiku või varaga seotud õigusi ja kohustusi, mis antakse füüsilisele või juriidilisele isikule kohtuotsusega, seaduse alusel või õigusliku toimega kokkuleppe põhjal." Määruse artikli 2 punkti 8 kohaselt on „iga isik, kellel on lapse suhtes vanemlik vastutus", „vanemliku vastutuse kandja".

III. **Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimus**

8. Madalmaade Kuningriigis suri 2009. aasta mais Tšehhi kodanik. Temast jäid maha abikaasa ja nende kaks alaealist last (edaspidi „pärijad"). Pärandaja surma ajal elasid pärijad Madalmaades.

9. Městský soud v Brně (Brno esimese astme kohus) algatas 2010. aasta aprillis pärimismenetluse ja usaldas selle läbiviimise notar Matouškovále, kui pärandi hooldajale. Arvestades võimalikku pärijate huvide konflikti, määras Městský soud v Brně alaealiste laste esindamiseks ka erieestkostja.

10. Pärijad sõlmisid 2011. aasta juulis pärandvara jagamise kokkuleppe, kusjuures alaealisi lapsi esindas nende erieestkostja.

11. Üleelanud abikaasa tegi 2012. aasta augustis pärimismenetluses teatavaks uue faktilise asjaolu, et lahkunu alaline elukoht oli tema surma hetkel tegelikult Madalmaade Kuningriigis ja mitte, nagu siiani eeldatud, Tšehhi Vabariigis. Lisaks esitas ta Madalmaade pärimisõiguse tunnistuse, mis kannab 14. märtsi 2011. aasta kuupäeva (edaspidi „pärimistunnistus") ja mis oli väljastatud Madalmaade pärimismenetluses.

12. Seda asjaolu arvestades tehti 2011. aastal sõlmitud pärandvara jagamise kokkuleppesse Madalmaades juba läbi viidud pärimismenetlusest tulenevad muudatused.

13. Pärandi hooldaja esitas 2012. aasta augustis Městský soud v Brněle avalduse, milles taotles nõusolekut alaealiste laste nimel sõlmitava pärandvara jagamise kokkuleppe tegemiseks.

14. Městský soud v Brně jättis pärimisasja sisuliselt läbi vaatamata, sest kõnealused alaealised olid juba pikemat aega elanud väljaspool Tšehhi Vabariiki, samuti ei olnud Městský soud v Brně valmis tegema otsust, et asi ei allu temale, ega saatma asja edasi Nejvyšší soudile (Tšehhi Vabariigi riigikohus), et viimane määraks kindlaks kohtualluvuse.

15. Seda arvestades pöördus pärandi hooldaja 10. juulil 2013 otse Nejvyšší soudi poole, paludes tal kindlaks määrata kohtu, kelle alluvuses on nõusoleku andmine pärandvara jagamise kokkuleppe sõlmimiseks.

16. Nejvyšší soud peatas poolelioleva menetluse ja esitas Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kui erieestkostja vajab lapse nimel pärandvara jagamise kokkuleppe sõlmimiseks kohtu nõusolekut, siis kas vastav kohtulahend tehakse nõukogu 27. novembri 2003. aasta määruse (EÜ) nr 2201/2003, mis käsitleb kohtualluvust ning kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist kohtuasjades, mis on seotud abieluasjade ja vanemliku vastutusega, ning millega tunnistatakse kehtetuks määrus (EÜ) nr 1347/2000, artikli 1 lõike 1 punkti b alla kuuluvas valdkonnas või artikli 1 lõike 3 punkti f alla kuuluvas valdkonnas?"

IV. **Õiguslik hinnang**

17. Asjaolud, mille on teatavaks teinud eelotsusetaotluse esitanud kohus, ja siseriiklik menetluskäik jätavad palju küsimusi lahtiseks, mistõttu tuleb kõigepealt kontrollida eelotsusetaotluse vastuvõetavust.

A. *Eelotsusetaotluse vastuvõetavus*

18. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu esitatud andmete alusel ei ole Euroopa Kohtul võimalik luua endale kõnealuses pärimisasjas terviklikku üldpilti. See puudutab eelkõige pärimismenetlust Madalmaades, mille käik jääb suures osas selgusetuks.

19. Euroopa Kohtule ei ole teada, miks ei algatatud pärimismenetlust ainult Tšehhi Vabariigis, vaid ka Madalmaades, samuti ei ilmne eelotsusetaotlusest, kas alaealistel lastel oli Madalmaade menetluses esindaja. Ka küsimus, kas Madalmaade pärimistunnistuses on kindlaks määratud ainult isa õigused või ka laste õigused, jääb samamoodi lahtiseks kui ka küsimus, miks oli pärast Madalmaade pärimismenetlust üldse veel vajalik Tšehhi pärandi hooldaja või Městský soud v Brně edasine tegutsemine.

20. Vaatamata neile ebaselgetele asjaoludele on Euroopa Kohtul aga piisavalt andmeid, et otsustada siseriikliku kohtu esitatud küsimuse üle.

21. Eelotsuse küsimus puudutab nimelt üksnes seda, kas kohtu nõusoleku suhtes, mis puudutab Tšehhi pärimismenetluses sõlmitud pärandvara jagamise kokkulepet, kohaldatakse Brüsseli IIa määrust, ja seega ei puuduta see Madalmaade pärimismenetlust.

22. Eelotsusetaotluse esitanud kohus on põhjalikult kirjeldanud Tšehhi pärimismenetlust, mis ainsana on menetluse esemeks, mistõttu on eelotsusetaotluse faktiline ja õiguslik raamistik Euroopa Kohtule piisavalt selge.

23. Kõnealuste kokkulepete õigusliku kehtivuse küsimusi ei ole sellega seoses küll käsitletud, kuid need võivad ka lahtiseks jääda. Seda seetõttu, et eelotsusetaotluse esitanud kohtul tuleb asjaomases menetlusstaadiumis teha ainult otsus kohtualluvuse kohta. Selleks peab eelotsusetaotluse esitanud kohus teadma, kas ta saab tugineda Brüsseli IIa määrusele või ei ole see määrus kohaldatav. [4]

24. Seega ei ole kahtlust selles, et eelotsuse küsimus, mille üle otsustamine on lõppkokkuvõttes siseriikliku kohtu ülesanne, on asjakohane.

25. Eelotsusetaotluse vastuvõetavusega ei ole vastuolus ka see, et põhikohtuasja menetluse ese tuleb liigitada niinimetatud hagita menetluste hulka.

26. Hagita menetlused, millel puudub õigusemõistmise funktsioon, – nagu näiteks siseriikliku kohtu tegutsemine haldusasutusena [5] – ei anna küll põhimõtteliselt alust esitada eelotsusetaotlusi. Siiski võib hagita menetluste valdkonnas olla eelotsusetaotlus vaatamata sellele vastuvõetav, kui sellises, tegelikult vaidluseta algatatud menetluses avaldust ei rahuldata ja selle üle tekib kohtuvaidlus. [6]

27. Arvestades seda, et Městský soud v Brně jättis kõnealuse asja läbi vaatamata, tuleb sellest lähtuda ning eelotsusetaotlus on seetõttu vastuvõetav.

B. *Sisuline hinnang eelotsuse küsimusele*

28. Eelotsusetaotluse esitanud kohus soovib oma eelotsuse küsimusega põhiliselt teada, kas Brüsseli IIa määrust kohaldatakse nõusolekule Tšehhi pärandvara jagamise kokkulepe sõlmimiseks või kohaldatakse määruse artikli 1 lõike 3 punktis f sätestatud erandit, mille kohaselt ei kuulu „pärimine" nimetatud määruse kohaldamisalasse.

29. Viimati nimetatud säte räägib esmapilgul selle vastu, et pidada Brüsseli IIa määrust põhikohtuasja suhtes kohaldatavaks.

30. See kehtib seda enam, et Brüsseli IIa kohaldamisalast välja jäetud pärimine kuulub määruse nr 650/2012 reguleerimisesemesse, mille eesmärk on – välja arvatud teatavad erandid – reguleerida „*kõiki*[7] pärimisega seotud tsiviilõiguslikke aspekte" [8].

31. Mõlemas määruses kasutatud mõisted täiendavad üksteist vastastikku: Brüsseli IIa määrus ei pea seetõttu, et pärimine on selle kohaldamisalast välja jäetud, olema vastuolus määrusega nr 650/2012. Ümberpöördult ei ole vaja seda, mis on Brüsseli IIa määruses juba ammendavalt kindlaks määratud, määrusega nr 650/2012 sätestada.

32. Määrus nr 650/2012 ei ole küll Tšehhi põhikohtuasjale ajaliselt veel kohaldatav, kuid selle esemeline kohaldamisala võimaldab teha järeldusi selle kohta, millise ulatuse on seadusandja andnud välistamiskriteeriumile „pärimine" Brüsseli IIa määruses.

4 — Küsimus, kas kohtult nõusoleku taotlemine on üldse õiguslikus mõttes vajalik ja missugune õigus on selles mõttes asjakohane, ei ole samuti eelotsusetaotluse ese ja selle võib käesolevas menetlusstaadiumis kõrvale jätta ning Euroopa Kohtul ei tule seda seega arutada.

5 — Nii nt kohtuotsus Job Centre (C-111/94, EU:C:1995:340, punktid 9–11), mis käsitleb nõusolekut võtta vastu ühingu põhikiri, et kanda see registrisse Itaalia *giurisdizione volontaria* raames.

6 — Nii eespool viidatud kohtuotsus Job Centre, mille punktis 11 on märgitud: „Ainult juhul, kui isik, kellel on liikmesriigi seaduse alusel õigus taotleda kinnitamist, vaidlustab kinnitamisest ja seega ka registreerimisest keeldumise, võib lähtuda sellest, et asja arutav kohus teostab […] kohtu funktsiooni, mille eesmärk on tühistada õigusakt, mis kahjustab taotluse esitaja õigust."

7 — Kohtujuristi kursiiv ainult siin.

8 — Nii näeb ette määruse nr 650/2012 põhjendus 9.

33. Mis puudutab kõnealust Tšehhi pärandvara jagamise kokkulepet, siis tuleb sellega seoses juhtida esmalt tähelepanu asjaolule, et selle puhul ei ole tegemist pärimislepinguga määruse nr 650/2012 tähenduses.

34. Seda seetõttu, et vastavalt määruse nr 650/2012 artikli 3 lõike 1 punktile b on pärimisleping „leping, […] millega […] luuakse, muudetakse või lõpetatakse õigusi ühe või mitme lepinguosalise tulevase pärandi suhtes." Tšehhi pärimismenetluses ei ole aga tegemist *tulevase* pärandvaraga, vaid *juba saadud* pärandi korraldamisega pärijate lepingulise kokkuleppe teel.

35. Määrust nr 650/2012 ei kohaldata selle artikli 23 kohaselt siiski mitte ainult pärimislepingutele, vaid üldiselt „pärimisasjale kui tervikule", kaasa arvatud „pärandvara jagamine."

36. Sellise pärandvara jagamisega on – nähtavasti – tegemist kõnealuse Tšehhi kokkuleppe puhul. See räägib esmapilgul oletuse poolt, et ka asjaomast tingimust, mille kohaselt on nõutav kohtu nõusolek, võib liigitada pärimisega seotuks, mistõttu võiks see vastavalt Brüsseli IIa määruse artikli 1 lõike 3 punktile f olla selle määruse kohaldamisalast välja jäetud.

37. Siiski ei või Tšehhis kehtivast tingimusest, mille kohaselt on pärimisasjade puhul nõutav kohtu nõusolek, ennatlikult ja üldiselt järeldada, et sellele ei kohaldata Brüsseli IIa määrust.

38. Määruse nr 650/2012 esemelisse kohaldamisalasse ei kuulu nimelt vastavalt selle artikli 1 lõike 2 punktile b „füüsilise isiku õigus- ja teovõime",[9] seega just need õigusvaldkonnad, millega on tegemist põhikohtuasjas, milles on kõne all alaealistele menetluses erieestkostja määramine ning kohtu nõusolek kokkuleppe sõlmimiseks nende erieestkostja kaudu.

39. Seega ei ole karta Brüsseli IIa määruse sisulist vastuolu määruse nr 650/2012 kohaldamisalaga, vastupidi: niivõrd kui on tegemist füüsiliste isikute õigus- ja teovõimega, tuleb täita õiguslünk määruse nr 650/2012 kohaldamisalas.

40. Lünga täitmiseks on võimalik tugineda Brüsseli IIa määrusele. Selle määruse abiga on võimalik põhikohtuasja vaidluse ese – Brüsseli IIa määruse artikli 1 lõike 3 punktis f sätestatud välistamiskoosseisu „pärimine" kitsendava tõlgendamise korral – hõlmata liidu õiguse üksteist täiendavate ja ühtsete normide süsteemiga.

41. Seda, et õigus- ja teovõime ning sellega seotud esindamise küsimuste üle tuleb põhimõtteliselt otsustada iseseisvate kriteeriumide alusel ning neid ei tohi käsitada üksnes kõnealuste tehingutega seotud iseseisvusetute sissejuhatavate küsimustena, on Euroopa Kohus kohtuasjas Schneider[10] muu hulgas juba kinnitanud. Selles kohtuasjas oli samuti tegemist hagita menetluse probleemidega, mis kerkisid siiski seoses nõukogu 22. detsembri 2000. aasta määrusega (EÜ) nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusasjades.[11]

42. Selles kohtuasjas oli ühe liikmesriigi „osaliselt teovõimetu kodanik" algatanud teise liikmesriigi kohtus hagita menetluse ning taotlenud luba müüa talle kuuluv kinnisasja osa, mis asub selles teises liikmesriigis.

43. Asjaomase vara asukohamaa kohus, kelle poole pöörduti, kahtles oma pädevuses hagita menetluseks, kuigi vastavalt Brüsseli I määruse artiklile 22 on menetluste puhul, mille objektiks on kinnisvaraga seotud *in rem* õigused, pädevad selle liikmesriigi kohtud, kus asub asjaomane vara.

9 — See välistamine ei piira „artikli 23 lõike 2 punkti c ning artikli 26 kohaldamist". Kumbki säte ei ole käesolevas asjas aga kohaldatav: artikkel 23 puudutab pärimisvõimet ja artikkel 26 sätestab muu hulgas „surma puhuks tehtud korralduse tegemise lubatavuse esindaja kaudu."

10 — Kohtuotsus Schneider, C-386/12, EU:C:2013:633.

11 — EÜT L 12, lk 1; ELT eriväljaanne 19/04, lk 42; edaspidi „Brüsseli I määrus".

44. Euroopa Kohus otsustas, et Brüsseli I määrus *ei ole* sellisele hagita menetlusele kohaldatav. See menetlus puudutab nimelt määruse nr 44/2001 artikli 1 lõike 2 punkti a tähenduses „füüsiliste isikute õigus- ja teovõimet", mis ei kuulu selle määruse esemelisse kohaldamisalasse.[12]

45. Käesoleval juhul peab see *mutatis mutandis* kehtima ka määruse nr 650/2012 kohta. Kuna seda määrust ei saa samuti kohaldada füüsiliste isikute õigus- ja teovõime kohta, ei ole sellega vastuolus Brüsseli IIa määruse kohaldamine ning see, et selle määruse artikli 1 lõike 3 punktis f sätestatud välistamiskoosseisu „pärimine" tuleb tõlgendada kitsendavalt.

46. Sellele osutab ka Paul Lagarde'i selgitav aruanne[13] vanemliku vastutuse ja lastekaitsemeetmetega seotud kohtualluvust, kohaldatavat seadust, tunnustamist, kohtuotsuste täitmist ja koostööd käsitleva 19. oktoobri 1996. aasta Haagi konventsiooni kohta (edaspidi „1996. aasta Haagi konventsioon").[14]

47. Lagarde'i selgitaval aruandel on Brüsseli IIa määruse süstemaatilisel tõlgendamisel, mille raames võetaks arvesse määruse ettevalmistavaid materjale, kaudne tõendusjõud selle kohta, kuidas tõlgendada määruse vastavaid sätteid. Seda seetõttu, et määruse hooldusõigust käsitlevad sätted põhinevad 1996. aasta Haagi konventsiooni ettevalmistavatel materjalidel ja on nendega suures osas kattuvad. Määruse sätteid ja vastavaid konventsiooni sätteid tuleb tõlgendada võimalikult ühetaoliselt ka seetõttu, et vältida erinevaid tulemusi olenevalt sellest, kas asjaolud on seotud muu liikmesriigi või kolmanda riigiga.[15]

48. Erandi „pärimine" kohta, mis on sätestatud 1996. aasta Haagi konventsiooni artikli 4 punktis f ja mis vastab Brüsseli IIa määrusele, märgib Lagarde'i aruanne kõigepealt, et pärimisasjad tuleb konventsioonist põhimõtteliselt välja jätta. Siiski ei välista aruanne seda, et „kui pärimisele kohaldatav õigus näeb ette lapse seadusliku esindaja sekkumise, määratakse see vastavalt konventsioonile" – ning pooldab järelikult pärimise kui välistamiskoosseisu kitsendavat tõlgendamist.

49. Arvestades asjaolu, et see ei ole vastuolus liidu õigusest tulenevate kaalutlustega, nagu on märgitud punktis 37 jj, peaks see *mutatis mutandis* kehtima ka Brüsseli IIa määruse tõlgendamise kohta ning selles sätestatud pärimist puudutavat erandit ei tuleks kohaldada kõnealusele nõusolekule sõlmida pärandvara jagamise kokkulepe.

50. Põhikohtuasjas taotletud nõusolekut – ja selle andmiseks pädeva kohtu määramist – tuleb eeltoodut arvestades lugeda tsiviilasjaks, mille ese on „vanemliku vastutuse tekkimine, teostamine, piiramine" Brüsseli IIa määruse artikli 1 lõike 1 punkti b ja artikli 2 punkti 7 tähenduses.

V. **Ettepanek**

51. Eelnenud kaalutluste alusel teen Euroopa Kohtule ettepaneku vastata eelotsuse küsimusele järgnevalt:

Kohtu nõusolekule erieestkostja poolt alaealise nimel pärandvara jagamise kokkuleppe sõlmimiseks kohaldatakse määruse (EÜ) nr 2201/2003 artikli 1 lõike 1 punkti b ja mitte artikli 1 lõike 3 punkti f.

12 — Kohtuotsus Schneider, C-386/12, EU:C:2013:633, punkt 31.

13 — Edaspidi „Lagarde'i aruanne", saksakeelne versioon kättesaadav aadressil www.hcch.net/upload/expl34d.pdf.

14 — Ka saksakeelses tõlkes kättesaadav Haagi konverentsi kodulehel: http://hcch.e-vision.nl/upload/text34d.pdf.

15 — Vt minu seisukoht, kohtuasi Health Service Executive, C-92/12 PPU, EU:C:2012:177, punkt 17.